

**TANQIDIY FIKRLASH MOHIYATI. PEDAGOGIK JARAYONIDA
TANQIDIY FIKRLASHNI SHAKLLANTIRISH METODLARI.**

Shermatova Gulasal Quvon qizi

Xolmurodova Marjona Dilmurod qizi.

Termez davlat pedagogika institute talabalari

shermatova@gmail.com

Annotatsiya: Mazkur maqolada tanqidiy fikrlashning mohiyati, uning ta'lim jarayonidagi o'rni va ahamiyati, shuningdek, pedagogik jarayonda tanqidiy fikrlashni shakllantirishning samarali metodlari yoritilgan. Tanqidiy fikrlashni rivojlantirishga xizmat qiluvchi texnologiyalar, o'qituvchi faoliyatidagi metodik yondashuvlar hamda talabalarda mustaqil fikr yuritish ko'nikmalarining shakllanish mexanizmlari ilmiy-nazariy jihatdan tahlil qilinadi.

Kalit so'zlar: tanqidiy fikrlash, tahlil, taqqoslash, mulohaza, pedagogik jarayon, interaktiv metodlar, refleksiya, mantiqiy xulosa.

“Fikr yuritishni o'rgangan insongina haqiqiy ma'rifat egasidir.”. — S. Y. Vygotskiy

Kirish

Hozirgi tezkor rivojlanayotgan davrda o'quvchi va talabalardan nafaqat bilimlarni yod olish, balki ularni chuqur anglab, tahlil qilish, faktlarni baholash, muammolarga mustaqil yechim topish kabi ko'nikmalar talab etiladi. Shu jihatdan tanqidiy fikrlash ta'lim jarayonining ajralmas komponentiga aylanib, pedagogik amaliyotda alohida o'rin egallaydi.

Tanqidiy fikrlash — bu ma'lumotlarni mantiqan tahlil qilish, asosli xulosa chiqarish, dalillarni tekshirish, alternativ yechimlarni solishtirish va o'z nuqtayi nazarini himoya qilish jarayonidir. Bu – insonning borliqdagi hodisalarni ko'r-ko'rona qabul qilmay, balki ularni baholab, fikriy tahlil asosida munosabat bildirish qobiliyatidir.

Tanqidiy fikrlashning asosiy jihatlari:

Analitik tafakkur — ma'lumotlarni qismlarga ajratish va mazmunini tahlil qilish.

Mantiqiy fikrlash — sabab-oqibat munosabatlarini aniqlash.

Argumentatsiya — dalillangan fikrni ilgari surish.

Refleksiya — o'z fikri va faoliyatini qayta baholay olish.

Muammoli yondashuv — vaziyatlarga turli burchaklardan qarash.

Tanqidiy fikrlash insonni faqat bilim egasi emas, balki mustaqil fikrlovchi, tahlil qiluvchi va ijodiy yechim topuvchi shaxs sifatida shakllantiradi.

Pedagogik jarayonda tanqidiy fikrlashni shakllantirish metodlari

1. Interaktiv metodlar asosida shakllantirish

Bugungi ta'lim metodikasi o'quvchi faol ishtirok etadigan interaktiv metodlarga tayanadi. Ular tanqidiy fikrlashni rivojlantirish uchun eng samarali vositalardan hisoblanadi.

“Aqliy hujum” (Brainstorming)

Bu metod qisqa vaqt ichida ko'plab g'oyalarni generatsiya qilishga yordam beradi. O'quvchilar erkin fikr bildirishga o'rganadi, tanqidga toqatli bo'ladi va alternativ yechimlarni ko'ra boshlaydi.

“Insert texnologiyasi”

Matnni o'qish jarayonida belgilar qo'yish (V – bilaman, + – yangi ma'lumot, – bilmayman, ? – tushunarsiz) orqali matnni chuqur tahlil qilishni o'rgatadi.

“Venn diagrammasi”

Ikki yoki undan ortiq tushunchalarni solishtirish orqali umumiy va farqli jihatlarni aniqlashga yordam beradi.

2. Muammoli ta'lim texnologiyasi

Muammoli savollar orqali o'quvchilarga mustaqil izlanish, faraz qilish, dalil keltirish va xulosa chiqarish vazifalari yuklanadi.

Misol:

“Nima uchun...?”, “Agar... bo'lsa nima bo'ladi?”, “Qanday dalillar buni isbotlay oladi?”

Bu metod o'quvchini faqat tayyor javobni eshitishga emas, balki o'zi izlab topishga undaydi.

3. Debatlar va munozaralar

O'quvchi o'z fikrini asoslab, dalillar yordamida himoya qiladi, qarshi fikrlarni tinglaydi va mantiqan baholaydi. Bu metod tanqidiy fikrlashning eng kuchli tashkil etuvchilaridan biridir.

4. Klaster va konseptual xaritalar

G'oyalarni tizimlashtirish, asosiy fikrlar o'rtasidagi bog'liqlikni aniqlash orqali o'quvchi fikrni tartibli ifodalashga o'rganadi.

5. Refleksiya metodlari

O'quvchi darsda olgan bilimlarini qayta ko'rib chiqadi, o'z xatosini topadi va o'z fikriga tanqidiy yondashadi.

Misollar:

✓“3 ta ijobiy fikr va 1 taklif”

✓“Bugun nimani bilib oldim?”

✓“Menga qiyin bo‘lgan jihat nima?”

Xulosa qilib aytganda

Tanqidiy fikrlash bugungi ta’lim tizimida shaxsning intellektual rivojlanishini ta’minlovchi asosiy omildir. Ushbu ko‘nikma shakllangan o‘quvchi mustaqil qaror qabul qiladi, ma’lumotlarni tahlil qiladi, ijtimoiy hayotda faol va ongli ishtirok etadi. Pedagogik jarayonda interaktiv metodlar, muammoli yondashuv, munozara, klaster, tahliliy metodlar kabi texnologiyalar tanqidiy fikrlashni samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Shunday ekan, o‘qituvchi zamonaviy yondashuvlar asosida darsni tashkil etishi orqali o‘quvchilarda mustahkam, mantiqiy va tahliliy fikrlash ko‘nikmasini rivojlantirishi lozim. Tanqidiy fikrlash bugungi ta’lim tizimida shaxsning intellektual va ijodiy rivojlanishini ta’minlovchi asosiy omil sifatida qaraladi. Ushbu ko‘nikma shakllangan o‘quvchi nafaqat bilimlarni yodlash bilan cheklanmay, balki ularni tahlil qilish, baholash, muqobil yechimlarni topish va o‘z fikrini himoya qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi.

Pedagogik jarayonda interaktiv metodlar, muammoli yondashuv, munozara, klaster va refleksiya kabi texnologiyalar tanqidiy fikrlashni samarali shakllantirishga xizmat qiladi. Shu bilan birga, bu jarayon o‘quvchida mustaqil qaror qabul qilish, ijtimoiy va axborot muhitida ongli ishtirok etish, hamda ijodiy va mantiqiy yechimlar yaratish qobiliyatini rivojlantiradi.

Shuni ta’kidlash lozimki, zamonaviy pedagogik jarayon tanqidiy fikrlashni rivojlantirishni nazarda tutadigan strategiyalarni o‘z ichiga olishi shart. Bu esa kelajakda o‘quvchilarni faqat bilim egasi emas, balki mantiqiy fikrlovchi, ijodiy va mustaqil shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi. Shu sababli, o‘qituvchilar zamonaviy pedagogik yondashuvlar, interaktiv va muammoli metodlarni muntazam qo‘llash orqali tanqidiy fikrlashni tizimli va samarali shakllantirishlari lozim.

Natijada tanqidiy fikrlash nafaqat ta’lim sifatini oshiradi, balki o‘quvchilarning hayotiy va ijtimoiy muammolarni mustaqil hal qilish qobiliyatini kuchaytiradi, ularni bilimdon, ongli va javobgar shaxslar sifatida tarbiyalashga yordam beradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Vygotskiy L.S. Pedagogik psixologiya. – Moskva, 2018.
2. Dewey J. How We Think. – New York, 2015.
3. “O‘quvchilarda tanqidiy fikrlashni shakllantirish texnologiyasi.” — Ziyodullayeva S.Sh. & Norbo‘tayeveva Sh.N. Ta’limning zamonaviy transformatsiyasi, 2025.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni.
5. Karimova V. “Psixologiya” o‘quv qo‘llanma. – Toshkent, 2020.
6. Mavlonova R. Pedagogik texnologiyalar asoslari. – Toshkent, 2019.